dauba, užliejama Galvės ežero (*ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 468–469). Todėl 2009 m. atlikti archeologiniai tyrimai Galvės gatvės sklype 1 tik patvirtino, jog dabartinis reljefas yra stipriai pasikeitęs.

The excavation at Galvės Street 1

In 2009, TIM conducted an excavation at the site of the water and sewer line trenches (a total length of 90 m) at Galvės Street 1 in Trakai Old Town. A 17th–20th-century fill cultural layer, which was 1.2–1.9 m thick and formed over potter's clay and peat, was recorded during the excavation. It is asserted that previously part of the plot at Galvės Street 1 had been under lake Galvė, and that the relief of the plot and the adjacent areas has changed.

Birutė Lisauskaitė

Tyrimai rekonstruojamose Birutės ir Mindaugo gatvėse

2009 m. buvo pradėti archeologiniai žvalgomieji tyrimai Trakų senamiesčio (A1783, 27125) teritorijoje, vykstant Birutės ir Mindaugo gatvių rekonstrukcijos darbams.

Mindaugo gatvė yra XX a. II pusės urbanistinis darinys, susiformavęs ūkinio keliuko, vedusio į Bernardinų vienuolyno palivarką, vietoje. Tuo tarpu Didysis kelias (dabar Birutės gatvė) yra viena iš dviejų seniausių Trakų miesto gatvių. Ji kartu su Senuoju keliu (dabar Karaimų gatve) susiformavo dar miesto kūrimosi pradžioje, t. y. XIV a. II pusėje, ir sujungė ne tik gamtines struktūras, bet ir pagrindinius Trakų miesto segmentus – 2 bažnyčias, 4 cerkves, miesto rotušę ir pilių kompleksą. Savo reikšmės ji neteko apie 1655 m., kai pagrindine miesto gatve tapo Didžioji Vilniaus (dabar Vytauto) gatvė.

Atsitiktiniai archeologiniai radiniai, rasti Birutės gatvės gretimybėje, Bernardinų (Lukos) ežero pakrantėje, datuojami mezolito pabaigos ar neolito laikotarpiu, tačiau ankstyviausi archeologiniai tyrimai Birutės gatvės teritorijoje pradėti vykdyti tik 1984 m. Reikėtų išskirti vėlesnius archeologinius žvalgomuosius tyrimus, kurių metu identifikuoti iki tol tik istoriniuose šaltiniuose minimi objektai. 1990 m. vykdyti tyrimai Trakų I vidurinės mokyklos-internato (Birutės gatvė 42) teritorijoje. Čia buvo ištirtas 87 m² plotas. Nustatyta, kad teritorijoje vykdytų žemės darbų metu rastos apardytos XVI–XVII a. stačiatikių Prisikėlimo cerkvei priklausę kapinės. Tenka tik apgailestauti, kad nuo 1990 iki 2009 m. nebuvo imtasi jokių priemonių tikslinant šio kapinyno ribas ir jas įteisinant paveldosauginiuose teritorijų planavimo dokumentuose. 1991 m. vykdyti archeologiniai tyrimai Bernardinų vienuolyno teritorijoje, ištirtas 135 m² plotas. Kalvoje fiksuotas 2,3–3 m storio kultūrinis sluoksnis, surinkta apie 400 radinių: buitinės keramikos, geležinių dirbinių, statybinių ir dekoro detalių. Kalvos aukščiausioje dalyje rasti 1497 m. Martyno Goštauto funduotos Šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčios mūro fragmentai bei XVII–XVIII a. vidurio bernardinų vienuolyno bei bažnyčios rūsių liekanos. Taip pat rasti vienuolyno mūrinės tvoros, skyrusios jį nuo miesto ir ūkinės dalies, fragmentai, vienuolyno palivarko bei kalvės pastato prie dabartinės Birutės gatvės liekanos.

Bažnyčios rūsiai buvo kilmingųjų bei bažnyčios vadovų ar vienuolyno prijorų laidojimo vieta. Tuo tarpu kalvos P pusėje ir jos PR pakraštyje lokalizuotos Bernardinų arba Ma-

žųjų Rasų kapinės, kuriose buvo laidojami Trakų miestelėnai.

Taip pat reikia išskirti 2006 m. archeologinius žvalgomuosius tyrimus Birutės gatvėje 40. Buvo iškasti 5 šurfai, kurių bendras plotas 11,25 m². Tyrimų metu fiksuotas 1,8 m storio XV a. pabaigos – XVI a. pradžios – XX a. kultūrinis sluoksnis. Ši teritorija stipriai sunaikinta įvairių tarybinio laikotarpio statybų metu, tačiau nagrinėtina kaip viena iš buvusio dvaro vietų. Dvarą mini istorikas S. C. Rowellas (Rowell S. C., Trakai – Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mikrokosmas, *Trakų istorinis nacionalinis parkas. UNESCO Pasaulio paveldo sąrašuose. Poreikis ir galimybės*, Kaunas, 2003, p. 43.), cituodamas šaltiniuose aprašytą 1483 m. Trakuose vykusį valdovo Kazimiero Jogailaičio, jo 3 sūnų ir Vokiečių ordino magistro susitikimą.

Archeologiniai žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai gatvių rekonstrukcijos metu 2009 m. vykdyti visoje 322 m ilgio Mindaugo gatvės ir 1005 m ilgio Birutės gatvės atkarpoje iki Maironio gatvės Tyrimų metu iškasti 3 šurfai, kurių bendras plotas 6 m², bei 2 16 m² plotai, fiksuotos gatvių trasų sienelių pjūvių atkarpos.

Tyrimų metu nustatyta, kad Mindaugo gatvė įrengta XX a. II pusėje, galutinai sunaikinus jos aplinką, ją užstačius daugiaaukščiais gyvenamaisiais namais. Archeologiniai tyrimai jos teritorijoje iki šiol nebuvo vykdomi, o miesto istorijos bėgyje egzistavę objektai identifikuoti remiantis istoriniais bei kartografiniais šaltiniais. 2009 m. tyrimų metu pastato Mindaugo gatvėje 13 teritorijoje rastas buvusio Bernardinų palivarko pastato fragmentas.

Birutės gatvė dar XX a. pradžioje ėjo kalvoto reljefo paviršiumi ir neturėjo dirbtinai suformuoto gatvės lovio. XX a. 6–8 deš. vyk-

1 pav. Bernardinų vienuolyno schema, parengta 1800 m. P. Butkevičiaus sudaryto Bernardinų komplekso esamos būklės plano pagrindu. A. Steponavičiaus brėž.

Fig. 1. A diagram of the Bernardine monastery prepared in 1800 on the basis of the plan, drawn up by P. Butkevičius, of the existing condition of the Bernardine building complex.

dytų gatvės įrengimo darbų metu jos trasoje buvo nukastas paviršius, iškastas lovys užpildytas atvežtiniu žvyru. Taip pat buvo pakeistas ir abipus gatvės buvęs reljefas. Tokiu būdu didžiojoje gatvės dalyje sunaikintos visos galimybės nustatyti jos buvusį autentišką XV–XIX a. paviršių ir trasą. Tačiau kai kurie radiniai leidžia suabejoti tradiciniu tapusiu teiginiu dėl Birutės gatvės trasos autentiškumo.

Nuo 1023 iki 1032 metrų bei nuo 1040 iki 1047 metrų. Birutės gatvės atkarpoje, buvusio Bernardinų vienuolyno kalvos šlaite fiksuoti 9 kapų duobių kontūrai. Kadangi gatvės trasoje jokių kapų liekanų nerasta, galima teigti, kad 2009 m. vykdytų tyrimų metu buvo rasta Bernardinų vienuolyno arba Mažųjų Rasų kapi-

nių PR riba. Tačiau šurfo 1 vietoje po supiltiniais XIX–XX a. II pusės sluoksniais rastas dirvožemis, kuris leidžia teigti teritorijoje buvus bernardinų vienuolyno daržus (1 pav.), o šurfo 2 vietoje, Birutės gatvės trasos 839 metre, rastas akmenų, rištų kalkių skiediniu, mūro fragmentas, galėjęs priklausyti Bernardinų vienuolyno tvoros, skyrusios vienuolyno teritoriją nuo palivarko, pamatui. Deja, dėl mažos tyrimų apimties platesnių apibendrinimų daryti negalima.

Birutės gatvės trasos 744,5–745 metruose buvo rastas kitos tvoros pamato akmenų, rištų kalkių skiediniu, mūro fragmentas. Galima manyti, kad tai Prisikėlimo cerkvės kapinių tvoros pamato liekanos. Tuo tarpu Birutės gatvės trasoje ir jos R pusėje (plotai 1 ir 2) rasti kapai, priskirtini XVI–XVII a. stačiatikių Prisikėlimo cerkvės kapinėms. Tad tikėtina, kad Birutės gatvės atkarpoje tarp bernardinų vienuolyno ir Prisikėlimo cerkvės kapinių Š ribos turėjusi kitą trasą.

Birutės gatvės atkarpoje nuo 424 iki 528 metro yra buvusi vadinamoji Ponežerio pelkė. XIV a. II pusėje ar XV a. pradžioje, kai Trakų ežeryno vandens lygis buvęs apie H_{abs} 150,00 m, t. y. 60 cm aukščiau dabartinio lygio, ši aukštapelkė dar buvo vandeninga, nes tuo metu vandens lygis pelkėje ir Bernardinų (Lukos) ežere turėjęs būti vienodas. Vandens apykaita vyko per protaką, kuri dar dabar žymi reljefe tarp Birutės gatvės 30 ūkio pastato ir gyvenamojo namo Birutės gatvėje 32. Nusėdus Trakų ežeryno vandens lygiui, pelkė maitinosi kritulių ir gruntiniu vandeniu. Šia protaka į Bernardinų ežerą dar XX a. II pusėje nutekėdavo susikaupęs pelkėje vandens perteklius. Tačiau pelkės R pakraštys (dabartinė Birutės gatvės atkarpa) pravažiuojamas būdavo tik sausuoju periodu. Viršutinis durpių klodo horizontas, matyt, buvo išdžiūvęs, nes XX a. 6 deš. vasaros metu jis degė 2 savaites. Dėl to durpių klode susidarė išdegusios ert-mės. XX a. 7 deš. vykdyti dideli pelkės užpylimo ir sausinimo darbai. Supiltas iki 2 m storio statybinių šiukšlių ir žvyro sluoksnis. 2009 m. vykdytų žemės darbų metu kasant trasą lietaus nuotekynės tinklams įrengti, buvusios pelkės teritorijoje durpės rastos 1,6–2,3 m gylyje nuo buvusio iki gatvės rekonstrukcijos paviršiaus. Sausinimo darbai nebuvo sėkmingi, nes ir dabar tebėra dvi neišdžiūstančios pelkutės. Protaka galutinai sunaikinta XX a. 9 deš. Tad tikėtina, kad ši Birutės gatvės atkarpa ėjusi arčiau Bernardinų ežero, žvyro kalvos ketera. Taigi Birutės gatvės trasa buvo labiau priderinta prie miesto struktūros ir gamtinių sąlygų.

XVII a. kultūrinis sluoksnis su to laikotarpio radiniais rastas Birutės gatvės 287–288,5 metrų atkarpoje. Gali būti, kad kalvos liežuvio, besitęsiančio nuo Vytauto g. pusės (dabar Maironio gatvė), pabaiga, esanti sankryžoje su dabartine Birutės gatve, buvo gyvenama bent iki XIX a., kai galutinai susiformavo dabartinės Maironio gatvės trasa.

The investigation on Birutės and Mindaugo Streets

In 2009, a field evaluation and survey connected with the reconstruction of Mindaugo and Birutės Streets were conducted along the whole of Mindaugo Street (322 m) and a 1 005 m section of Birutės Street as far as Maironio Street. During the evaluation, 3 trenches (a total of 6 m²) and 2 areas (16 m² each) were excavated and the sections at the street's edge were recorded. It was also determined that Mindaugo Street was created during the second half of the 20th century at the site of a

farm track belonging to the former Bernardine commercial manor. The original mid–14th–20th century environment of Birutės Street, one of Trakai's two oldest streets, has been mostly destroyed but the outlines of 9 grave pits with burials were discovered along the sides of the road in the 1 023–1 032 m and 1 040–1 047 m segments as measured from the beginning of the street. This allowed the S and SE boundaries of the Bernardine or Little Rasos cemetery, which dates to the 18th – mid–19th century, to be determined.

It was also discovered that the present route of Birutės Street in the 424–1 023 m segment is not the original route. In the part of the street near the former entrance to the Bernardine building complex, arable land from the priory garden (dating to the 16th – early 19th century) was found under fill layers; at the 839 m mark, the remains of the fence around the Bernardine priory complex (Fig. 1), separating it from the manor farm and the town as a whole, was discovered. A fragment of another fence belonging to the 16th–17th century Orthodox Church of the Resurrection was found at the 744.5–745 m mark on Birutės Street. Graves were found in and alongside the street. During the evaluation it was determined that the 424–528 m segment of Birutės Street is part of the former so-called Ponežeris Marsh. This higher–relief marsh existed until the second half of the 20th century, when it was drained and filled in. Thus, it can be asserted that another road route, most likely following the former gravel ridge close to lake Bernardine (Luka), exists in the section of Birutės Street between the hill in the Bernardine building complex (1 023 m) and the N edge of Ponežeris marsh (424 m).

UKMERGĖ

Gytis Piličiauskas

Žvalgymai Darbininkų, Kalvių ir Kurklių gatvėse

2009 m. balandžio mėnesį buvo atlikti archeologiniai žvalgymai dujotiekio tranšėjos vietoje Darbininkų, Kalvių ir Kurklių gatvėse Ukmergėje (1 pav.). Dujotiekio tiesimo darbus vykdė UAB „Šilumos tinklas". Žvalgymų metu stebėti žemės kasimo darbai maždaug 400 m ilgio, 1,2 m gylio ir 30 cm pločio mechanizuotai kastose tranšėjose.

Darbininkų gatvės žemės paviršių dengė asfaltas arba žvyro sluoksnis. Giliau buvo aptiktas XX a. akmenų grindinys, sudėtas iš 10–15 cm skersmens lauko riedulių. Po grindiniu sekė maždaug 10–15 cm smėlio sluoksnis. Giliau buvo pilkas kultūrinis sluoksnis. Viršutinėje jo dalyje vietomis buvo griuvenų, giliau, iki pat tranšėjos dugno, sluoksnis buvo be griuvenų, su buitinėmis XVIII–XX a. atliekomis: gyvulių kaulais, odinio apavo fragmentais, puodų ir butelių šukėmis, metalinių dirbinių fragmentais. Kultūrinis sluoksnis labai drėgnas, dumblingas, primenantis daržų žemę. Vizualiai jame nebuvo galima išskirti jokių horizontų. Antrasis grindinio horizontas buvo pastebėtas ties pastatu Darbininkų gatvė 19. Jis sudėtas iš mažesnių 5–10 cm skersmens akmenų. Šis grindinys dėtas nepilant smėlio, tiesiai ant pilkos žemės. Sprendžiant pagal po juo aptiktus radinius (fajanso ir porceliano šukės), jis nedaug senesnis už viršutinį grindinį ir gali būti datuojamas anksčiausiai XIX a. Įžemis pasiektas tik kelių metrų atkarpose 1,1–1,2 m gylyje ties namais